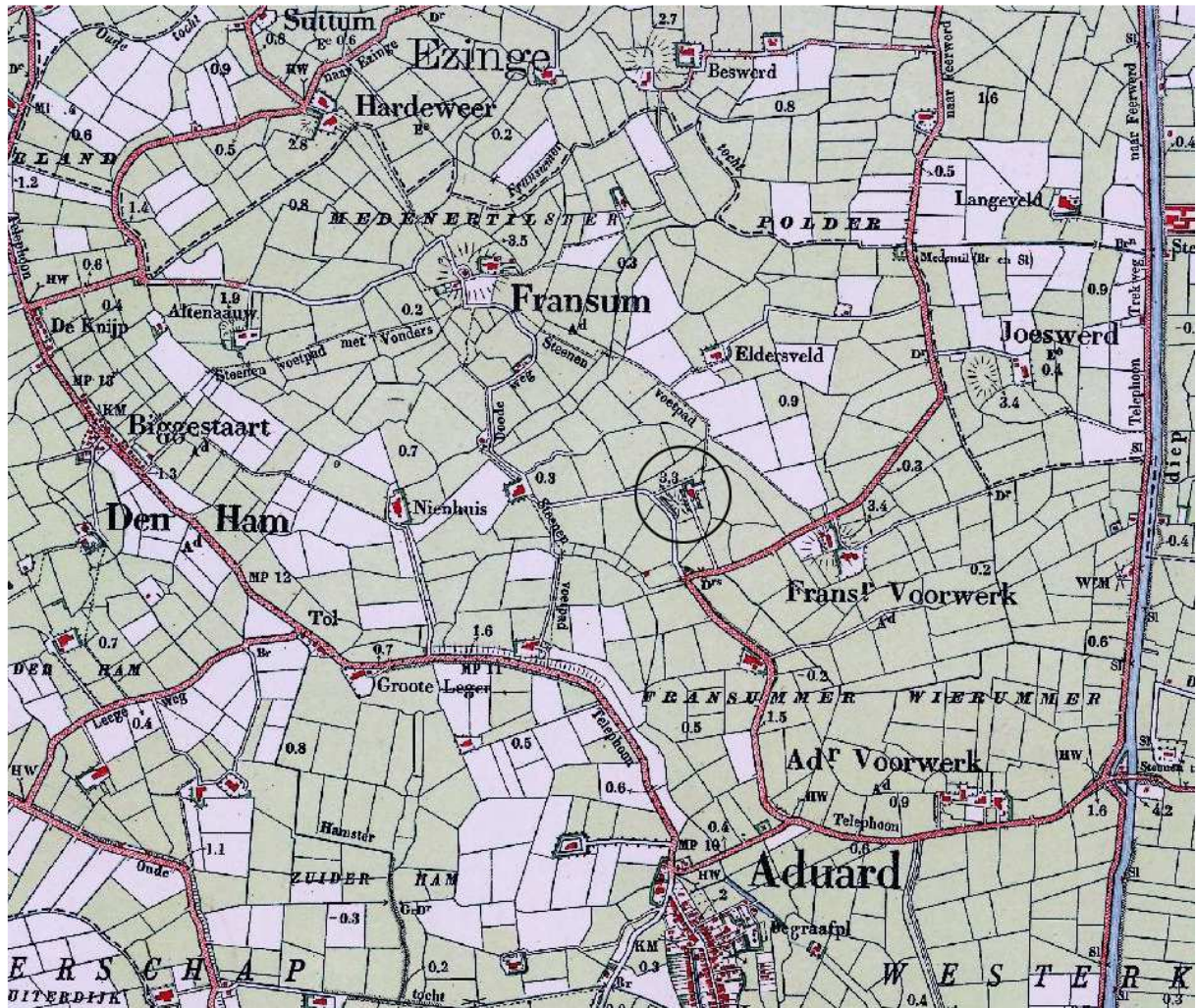

Medenerweg 11 te Den Ham (gemeente Zuidhorn)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Administratieve gegevens

provincie: Groningen
gemeente: Zuidhorn
plaats: Den Ham
toponiem: Medenerweg 11
bevoegd gezag: gemeente Zuidhorn
opdrachtgever: gemeente Zuidhorn
centrumcoördinaten: 226.516/587.704
kaartblad: 7A
onderzoeksmeldingnummer: 3985974100
beheer documentatie: Libau, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeente Zuidhorn en E-depot
uitvoerder: Libau
rapport: 15-283
auteur: I. van der Velde MA
autorisatie: N. van der Mei
telefoon: 050-3126545
e-mail: archeologie@libau.nl

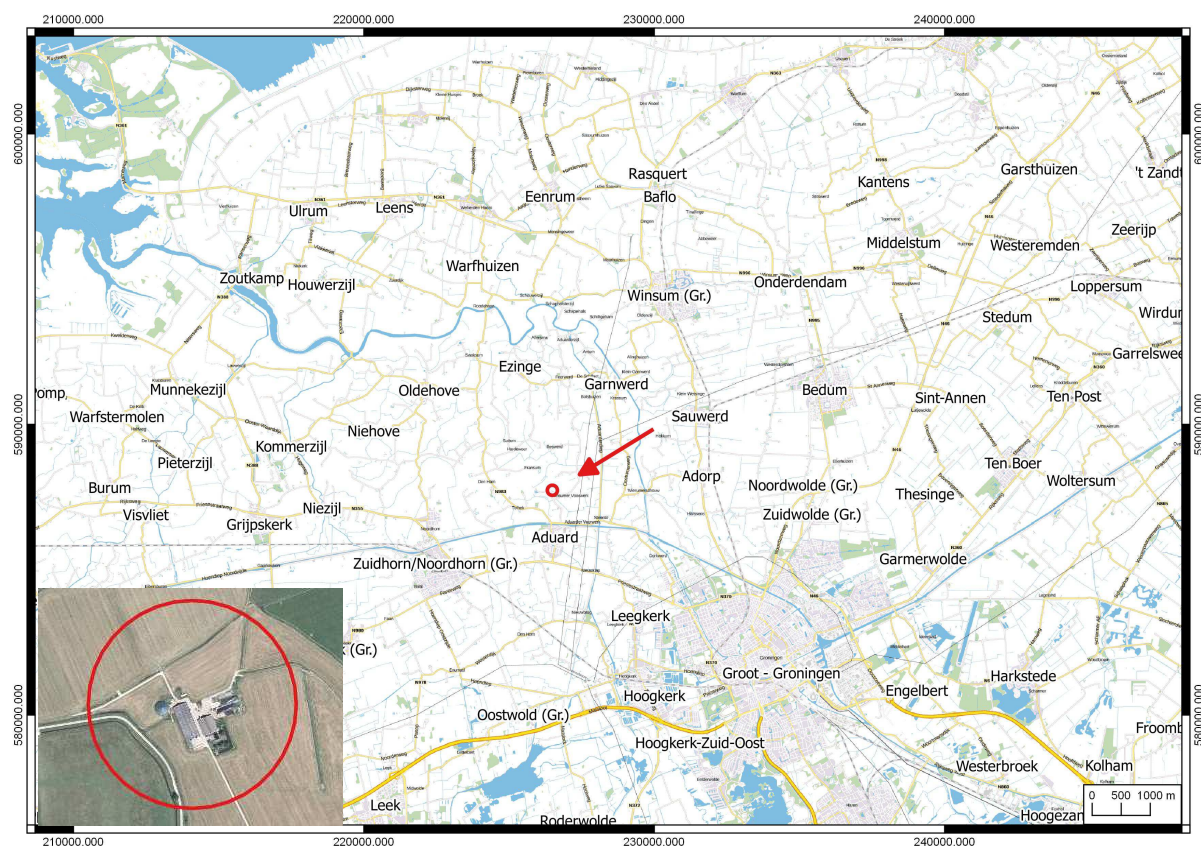

Medenerweg 11 te Den Ham (gemeente Zuidhorn)

Een Archeologisch Bureauonderzoek

Planvoornemen

In opdracht van Enexis, vertegenwoordigd door dhr. D. Alting, is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie Medenerweg 11 te Den Ham (zie figuur 1). De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om de stroomleidingen binnen het plangebied te vernieuwen. De lengte van het tracé bedraagt 372 meter en de diepte waarop de leidingen aangelegd zullen worden is 1,25 meter -mv. Het gebied waar de ingrepen worden beoogd, wordt in dit bureauonderzoek verder aangeduid als plangebied.

Figuur 1: De ligging van het plangebied, Medenerweg 11 Den Ham, is aangegeven met een rode cirkel en pijl (topografische kaart Groningen). De inzet betreft een recente luchtfoto waarop het plangebied tevens is omcirkeld.

Landschappelijke en aardkundige informatie

Het plangebied ligt noordelijk van Aduard, op het voormalige eiland Middag. De eerste bewoning op het kwelderland van Middag, Humsterland en Den Ham is te traceren tot de vroege ijzertijd. In die tijd lag hier een groot aaneengesloten kweldergebied. Vanaf de middeleeuwen werd het vanwege het stijgen van de zeespiegel nodig om woonplaatsen te verhogen en ontstonden de wierden. Vanaf de vroege middeleeuwen begon men in het achterland het aanwezige veengebied te ontginnen. De veenontginningen hadden inklinking en oxidatie van het veen tot gevolg, waardoor het maaiveld aanzienlijk daalde. Dit had in combinatie met onder andere de zeespiegelstijging tot gevolg dat het Lauwerssestuarium zich rond 800 na Chr. sterk kon uitbreiden. Het zeewater stuwde via de rivier de Lauwers en diens zijtakken op tot ver in het binnenland en sleet daarbij brede zeearmen uit. Zo stroomt onder andere de Oude Riet binnen zo'n voormalige zeearm. Grote delen van de kwelders raakten overspoeld. Als gevolg hiervan werd Middag een schiereiland en werden Humsterland en Den Ham eilanden.

De fysisch geografische kaart van de provincie Groningen laat zien dat het plangebied op een getij-afzettingenvlakte ligt (code Mv2; zie bijlage Fysisch geografische kaart). In het noorden van het plangebied is een oude meandergeul gesitueerd (code Ml3). In het plangebied loopt tevens een oude dijk, die de getij-afzettingenvlakte scheidt van de sedimenten die de zeearm van de Oude Tocht achter heeft gelaten (code Mv4).

Genoemde dijk loopt langs het tracé in het westelijke gedeelte van het plangebied en wordt in figuur 4 als 'oude dijk en weg naar Aduard' aangeduid. Uit de gegevens van de cultuurhistorische waardekaart wordt duidelijk dat het hier gaat om de 'Oldiek', een voormalige zeekeurende dijk die in de 12de eeuw na Chr. is aangelegd. De bodemkaart (zie bijlage) toont aan dat het plangebied voor het merendeel op een wierde (code t) gelegen is. In de jaren zeventig van de vorige eeuw heeft Miedema onderzoek verricht aan de wierden noord-westelijk van de stad Groningen. Uit de gegevens van haar onderzoek blijkt dat desbetreffende wierde bekend stond onder de naam 'Mollenest' (Miedema, 1983, deel II p. 13). Uit het onderzoek van Miedema (1983) wordt duidelijk dat de wierde rechthoekig/langwerpig van vorm is. Op kaart 21 van Schroor (1996) is te zien dat op en nabij deze locatie in 1735 de Oldiek lag, wat de vorm van de wierde verklaard. Deze zal in de 12de eeuw opgenomen zijn in de dijk omdat ze al gunstig hoger in het landschap lag.

Op de hoogtekaart (AHN2; fig. 2) is het deel van de dijk waarin de wierde is opgenomen nog te zien als een hoger gedeelte in het tracé van de Oldiek. De locatie van de oude waterloop en voormalige zeearm is goed herkenbaar aan de lagere ligging. Ook de middeleeuwse verkaveling is nog goed zichtbaar op de AHN, zoals ook opgetekend in de Atlas der Provincielanden (Schroor, 1996; zie fig. 4).

Figuur 2: Hoogteverschillen in en rondom het plangebied (AHN2). Felrood geeft gebieden van 100 cm +NAP of hoger aan, oranje 55 cm +NAP en geel is 0 NAP. Groen geeft 30 cm -NAP weer en donkerblauw geeft gebieden van 75 cm -NAP of lager aan. Het plangebied is aangegeven met een zwarte lijn.

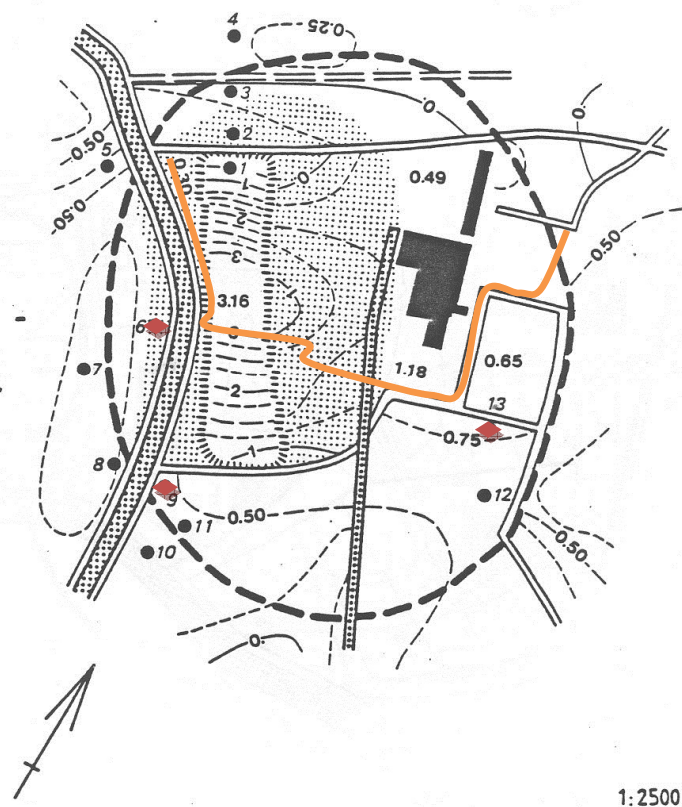
Archeologie

Op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) wordt bijna het gehele plangebied aangeduid als terrein van hoge archeologische waarde. In de omgeving van het plangebied zijn meerdere terreinen gesitueerd met een hoge archeologische waarde (AMK terreinen 6308, 5320, 7120, 7095, 7106, 5333, 6307, 8764, 7075, 5330, 7074). Er zijn drie locaties in de omgeving die (ook) een zeer hoge archeologische waarde toegekend hebben gekregen (5333, 1289 en 1238). Hiervan hebben twee een beschermde status, namelijk de twee wierden Fransum en Fransumer Voorwerk (AMK terreinen 1289 en 1238). Deze terreinen zijn noord-westelijk en zuid-oostelijk van het plangebied gesitueerd. Op beide wierden zijn in totaal acht waarnemingen gedaan die allemaal betrekking hebben op desbetreffende wierden.

Toen Miedema (1983) in 1971 onderzoek verrichte aan het Mollenest, heeft zij verschillende boringen gezet om de toenmalige omvang van de wierde in kaart te brengen (zie fig. 3). Zij geeft te kennen dat de wierde waarschijnlijk een ovaal reliëf heeft met een oost-west middellijn van 175 meter, een noord-zuid diameter van 200 meter, en een hoogterestant van 3.16 meter. De omgeving is circa 50 cm hoog. Tevens vermeldt zij dat de zuidoostflank en het centrum van de wierde tussen 1910 en 1945 is afgegraven en dat het restant van de wierde in 1977 slechts 100 meter lang en 25 meter breed was, als gevolg van clandestien afgraven.

Van de dertien boringen die zij heeft verricht, zijn in drie daarvan duidelijke bewoningsresten aangetroffen. Deze boringen betreffen boring nummer 6, 9 en 13. De locaties van de boringen worden met rood weergegeven in figuur 3. Het aantreffen van bewoningsresten in boring 13 bevestigt de originele omvang van de wierde, zoals met de onderbroken lijn wordt weergegeven in figuur 3. In boring 13 is vanaf 40 cm –mv tot 120 cm –mv veel aardewerk aangetroffen waaronder streepband aardewerk en inheems Romeins aardewerk. Hierdoor kan geconcludeerd worden dat Mollenest tussen 200 v. Chr. en het jaar 0 voor het eerst bewoond werd.

7 Az 13: Mollenest

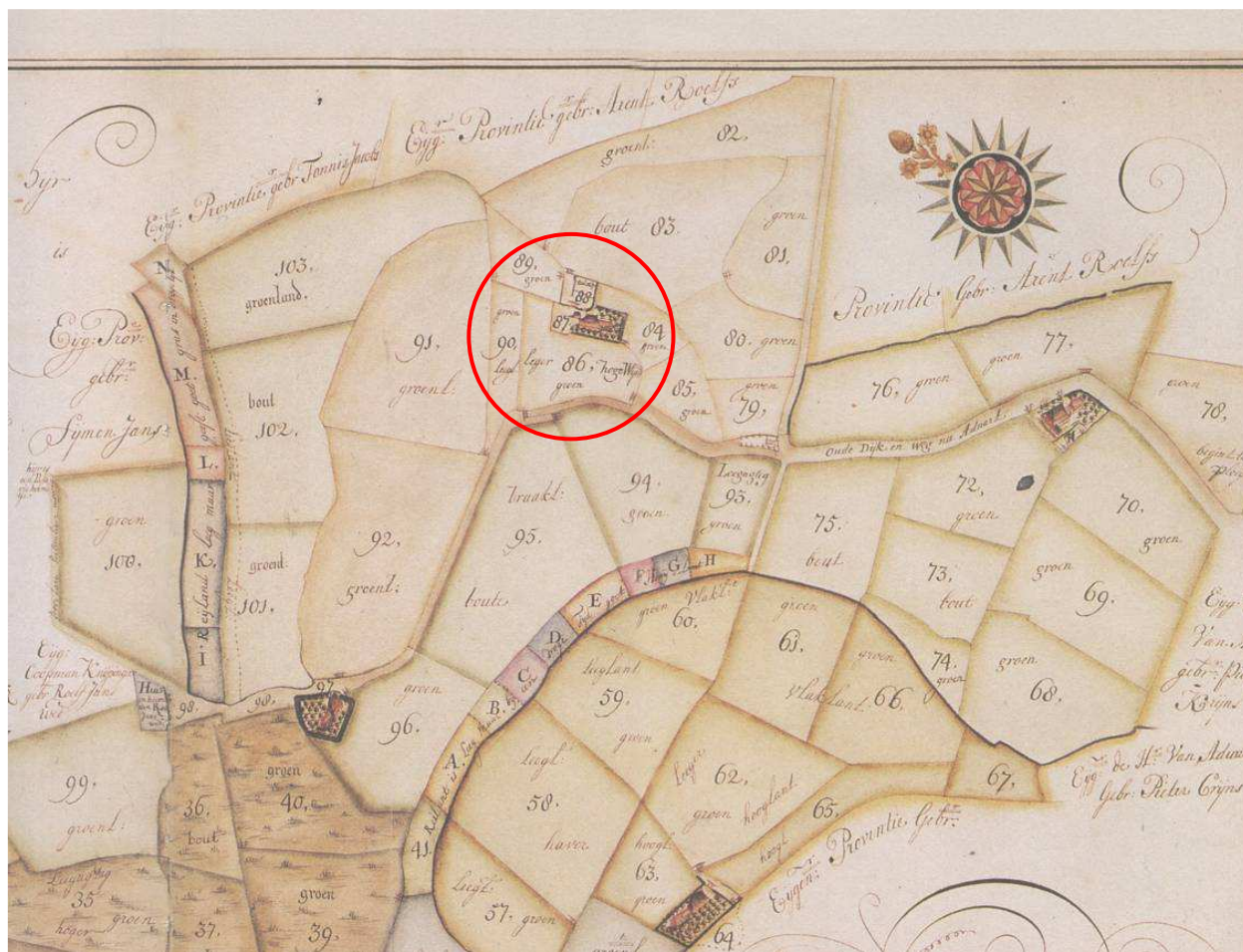

Figuur 3: De wierde Mollenest uit Miedema 1983, met in oranje globaal het leidingtracé. De zwarte genummerde stippen zijn de door haar verrichte boringen, met in rood de boringen waarin bewoningsresten aangetroffen zijn. De onderbroken zwarte lijn is de hoogstwaarschijnlijke originele omvang van de wierde.

Historische geografie

Het plangebied hoorde, net als de meeste landerijen in de omgeving van Aduard, tot de eigendommen van het St. Bernardusklooster te Aduard. Na de reductie van Groningen in 1594 werden de kloosters opgeheven en gingen veel kloostergoederen over op de provincie en de stad Groningen (Schroor, 1996 & Schroor, 1997). Het plangebied werd eigendom van de stad, die in het begin van de 18de eeuw haar goederen in kaart liet brengen. Op de kaart die in 1735 vervaardigd is door Henricus Teijsinga (Schroor, 1996; zie figuur 4) is het plangebied duidelijk zichtbaar. Op desbetreffende locatie stond destijds een boerderij. Beschreven staat dat het land werd gebruikt door de gebroeders Abel Jacobs. Tevens is de dijk, die door het plangebied loopt, beschreven. Deze wordt als 'oude dijk en weg naar Aduard' aangeduid.

Op de topografische militaire kaarten uit 1851-1855 en 1864 is het plangebied onveranderd ten opzichte van de kadastrale minuut uit 1821. Zowel de vorm van het woonerf en de boerderij, als de omliggende kavels zijn nog goed herkenbaar. Op de kaart van 1864 valt alleen de boerderij weg onder de tekst 'Fransummer-Wierummer'. Ook op de Bonnekaart van 1909 (zie voorblad) lijkt de situatie onveranderd te zijn. De enige verschillen zijn dat de wierde als verhoging van 3,3 meter wordt aangegeven en dat er nu een pad wordt weergegeven vanaf de zuidkant van de boerderij, naar het huidige oost-west lopende gedeelte van de Medenerweg. Op zowel de kadastrale minuut 1811-1832 als op de kaart van Miedema die zij in 1971 vervaardigde (Miedema, 1983), staat nog geen schuur aangegeven. Uit de gegevens in BAG vlier blijkt dat deze in 1976 op de wierde is gebouwd. Voor de huidige situatie van het plangebied, zie de inzet van figuur 1.

Figuur 4: Het plangebied (rood omcirkeld) en omgeving in 1735.

Overweging en advies

Het plangebied maakt deel uit van het oude kwelderlandschap Middag. De eerste bewoning op de kwelders van Middag stamt uit de vroege ijzertijd. Rond 800 na Chr. werd Middag een schiereiland. Het plangebied kwam daardoor aan de kust te liggen. Rond het eind van de ijzertijd is de wierde in het plangebied aangelegd.

De eerste bekende bebouwing is in 1735 op kaart 21 van de Atlas der Provinciëlanden opgetekend (Schroor, 1996; zie fig. 4). In het plangebied bestaat met name kans op het aantreffen van resten en bewoninglagen van

de wierde Mollenest, en vondsten die daaraan gerelateerd kunnen worden. Daarbij moet gedacht worden aan een datering van op zijn vroegst de late ijzertijd tot en met de nieuwe tijd.

Aangezien het voorgenomen leidingstracé de gehele oorspronkelijke omvang van de wierde zal doorsnijden, dus ook het deel oostelijk van de huidige boerderij, wordt geadviseerd om bij het aanleggen van desbetreffende leiding sleuven archeologische begeleiding plaats te laten vinden. Zo kunnen alle resten (sporen en vondsten) die bij het graven aan het licht komen worden gedocumenteerd. Voor documentatie van archeologische resten is een Programma van Eisen (PvE) benodigd.

Bijlagen:

- Fysisch geografische kaart;
- Bodem kaart;
- Kaart archeologie;
- Hoogtekaart;
- Detail hoogtekaart.

Geraadpleegde literatuur, bronnen en kaarten

Actueel Hoogtebestand Nederland 2 (www.ahn.nl; ahn.geodan.nl/ahn/ en downloadbare bestanden op nationaalgeoregister.nl).

Archeologische Monumentenkaart (AMK) van de provincie Groningen.

Archis, Archeologisch Informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

BAG, Basisregistraties Adressen en Gebouwen (<https://bagviewer.kadaster.nl/lvbag/bag-viewer/index.html>).

Cultuurhistorische Waardenkaart Groningen. Provincie Groningen 2004.

Grote Historische Atlas van Nederland, 1: 50000. Deel 2: Noord-Nederland 1851 – 1855. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990. Groningen.

Grote Historische topografische Atlas Groningen ± 1900 – 1930, schaal 1: 25000. Uitgeverij Nieuwland, 2006. Tilburg.

Miedema, M., 1983. *Vijfentwintig eeuwen bewoning in het terpenland ten noordwesten van Groningen.* Drukkerij Doevendans, Dieren.

HisGIS Groningen, Historisch Geografisch Informatiesysteem (www.hisgis.nl).

Schroor, M., 1996. *De Atlas der Provinciële landen van Groningen (1722-1736).* REGIO-PROjekt Uitgevers, Groningen.

Schroor, M., 1997. *De Atlas der Stadslanden van Groningen (1724-1729).* REGIO-PROjekt Uitgevers, Groningen.

Schroor, M & J. Meijering, 2007. *Golden Raand, Landschappen van Groningen.* In Boekvorm Uitgevers, Assen.

Snijders, F.L., 1985. *Fysische geografie in de provincie Groningen.* Milieu- en landschapsonderzoek Provinciaal Planologische Dienst. Groningen.

Stiboka, 1985. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1: 50.000.* Stiboka, Wageningen (Toelichting gepubliceerd in 1986; kaartopname door A.E. Clingeborg et al.).

Topografische atlas Groningen 1:25.000. ANWB bv, 2004. Den Haag.

Archeologische periodes

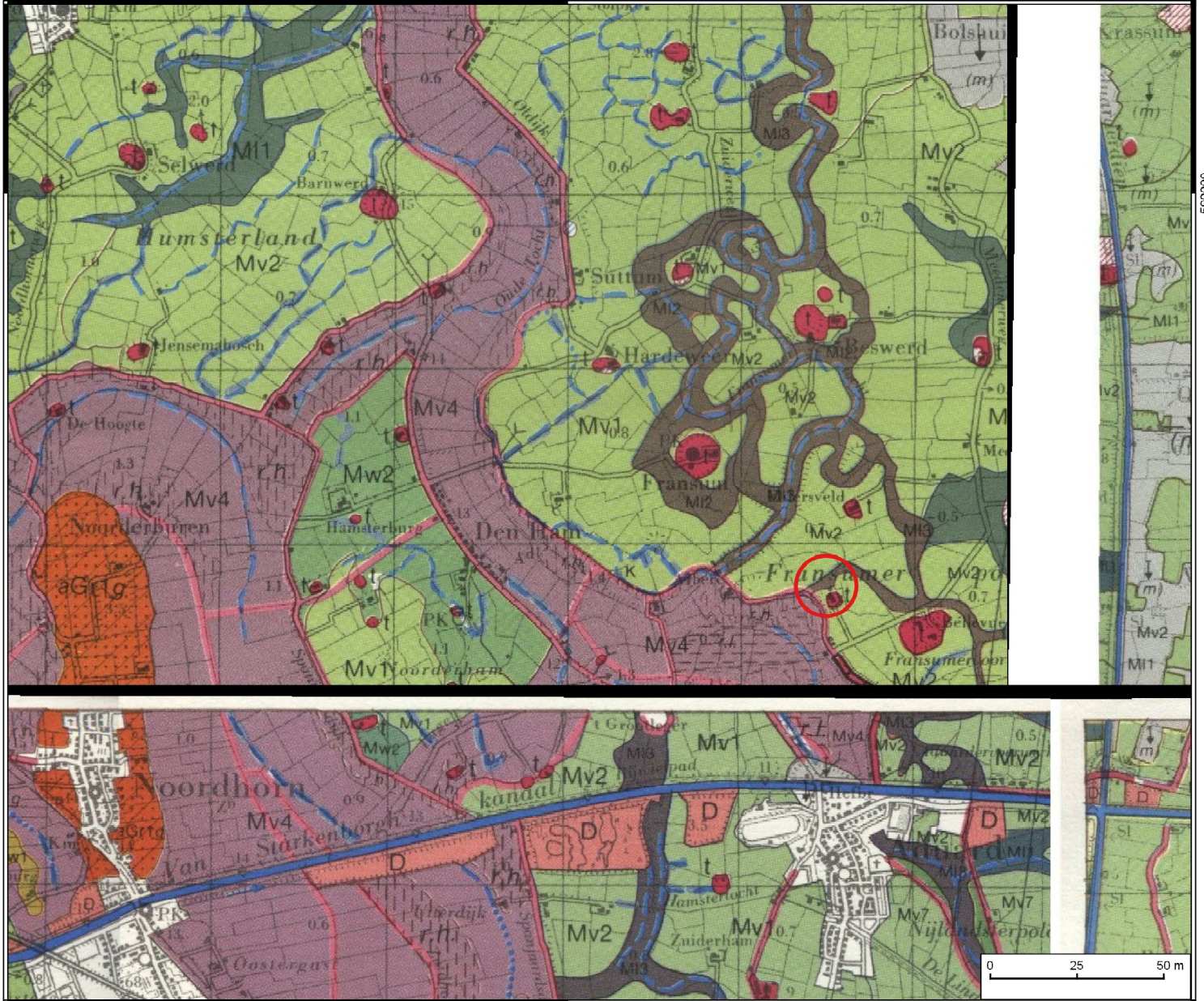
paleolithicum	tot 8800 v.Chr.
paleolithicum vroeg	tot 300000 C14
paleolithicum midden	300000 - 35000 C14
paleolithicum laat	35000 C14 - 8800 v.Chr.
paleolithicum laat A	35000 - 18000 C14
paleolithicum laat B	18000 C14 - 8800 v.Chr.
mesolithicum	8800 - 4900 v.Chr.
mesolithicum vroeg	8800 - 7100 v.Chr.
mesolithicum midden	7100 - 6450 v.Chr.
mesolithicum laat	6450 - 4900 v.Chr.
neolithicum	5300 - 2000 v.Chr.
neolithicum vroeg	5300 - 4200 v.Chr.
neolithicum vroeg A	5300 - 4900 v.Chr.
neolithicum vroeg B	4900 - 4200 v.Chr.
neolithicum midden	4200 - 2850 v.Chr.
neolithicum midden A	4200 - 3400 v.Chr.
neolithicum midden B	3400 - 2850 v.Chr.
neolithicum laat	2850 - 2000 v.Chr.
neolithicum laat A	2850 - 2450 v.Chr.
neolithicum laat B	2450 - 2000 v.Chr.
bronstijd	2000 - 800 v.Chr.
bronstijd vroeg	2000 - 1800 v.Chr.
bronstijd midden	1800 - 1100 v.Chr.
bronstijd midden A	1800 - 1500 v.Chr.
bronstijd midden B	1500 - 1100 v.Chr.
bronstijd laat	1100 - 800 v.Chr.
ijzertijd	800 - 12 v.Chr.
ijzertijd vroeg	800 - 500 v.Chr.
ijzertijd midden	500 - 250 v.Chr.
ijzertijd laat	250 - 12 v.Chr.
Romeinse tijd	12 v.Chr. - 450 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg	12 v.Chr. - 70 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg A	12 v.Chr. - 25 n.Chr.
Romeinse tijd vroeg B	25 - 70 n.Chr.
Romeinse tijd midden	70 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd midden A	70 - 150 n.Chr.
Romeinse tijd midden B	150 - 270 n.Chr.
Romeinse tijd laat	270 - 450 n.Chr.
Romeinse tijd laat A	270 - 350 n.Chr.
Romeinse tijd laat B	350 - 450 n.Chr.
middeleeuwen	450 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen vroeg	450 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen vroeg A	450 - 525 n.Chr.
middeleeuwen vroeg B	525 - 725 n.Chr.
middeleeuwen vroeg C	725 - 900 n.Chr.
middeleeuwen vroeg D	900 - 1050 n.Chr.
middeleeuwen laat	1050 - 1500 n.Chr.
middeleeuwen laat A	1050 - 1250 n.Chr.
middeleeuwen laat B	1250 - 1500 n.Chr.
nieuwe tijd	1500 - heden
nieuwe tijd A	1500 - 1650 n.Chr.
nieuwe tijd B	1650 - 1850 n.Chr.
nieuwe tijd C	1850 - heden

Fysisch geografische kaart

Medenerweg te Den Ham

225000

225000

Legenda

Plangebied

Fysisch geografische kaart provincie Drenthe

Afgraving/ophoging/vergraving

Bebouwde kom

Dijk

Gr1 - Glaciale rug

M11 - Erosielaagte

M12 - Afgesneden meandergeul

M13 - Meandergeul

Mv1 - Getij-afzettingsvlakte, met kleinschalig reliëf

Mv2 - Vlakke getij-afzettingsvlakte

Mv4 - Zeeboezemvlakte

Mv7 - Getij-rivier uiterwaard

Mv8 - Kwelderflank

Mw2 - Oeverwal

Nw1 - Dekzandwelving

Water

m met kleidek, 15-40 cm dik

g met glaciaal materiaal binnen 120 cm onder maaiveld

r.l. Relatief lager deel

r.h. Relatief hoger deel

t - Wierde

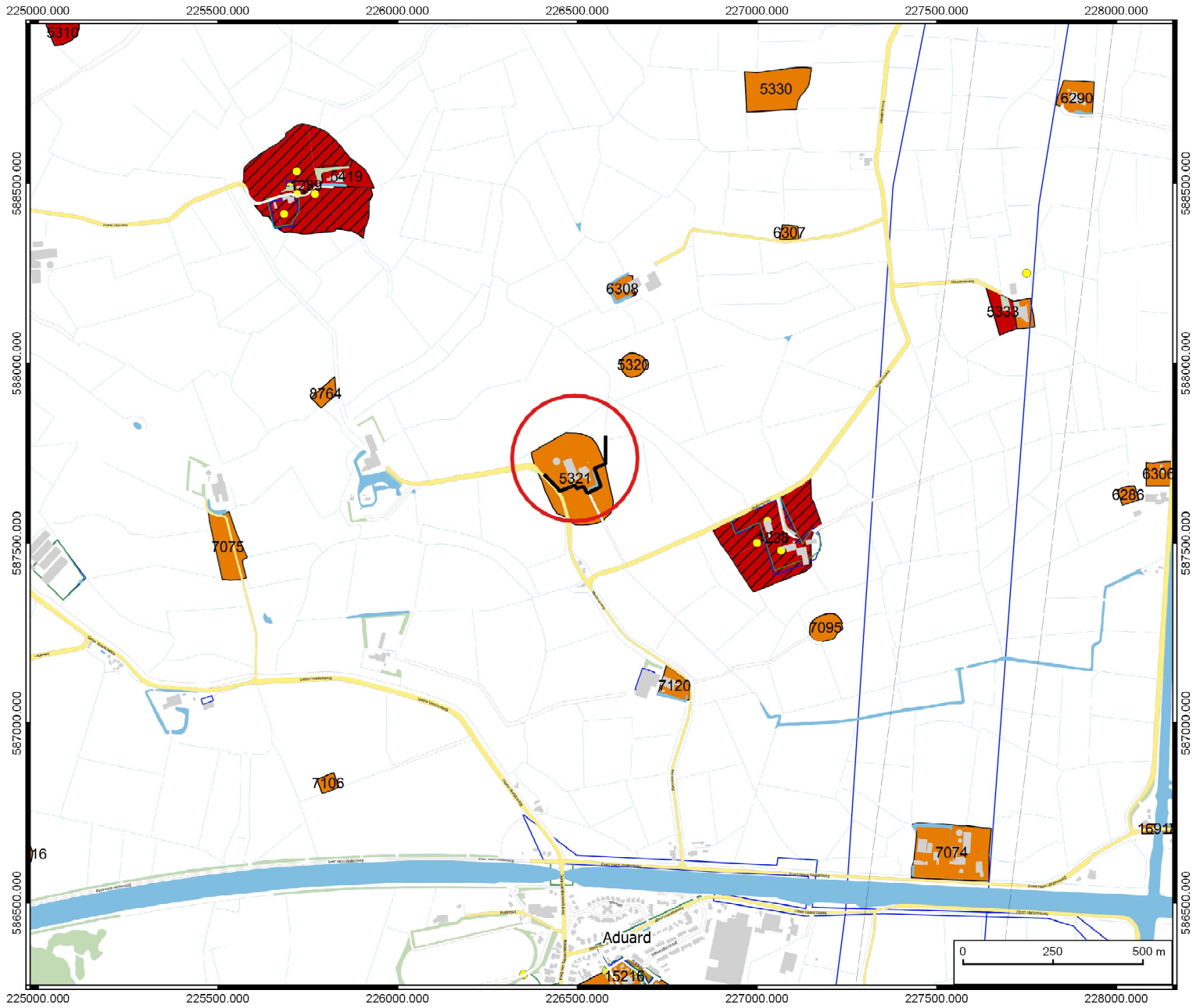
Afgegraven wierde

Kaart archeologie

Medenerweg te Den Ham

Legenda

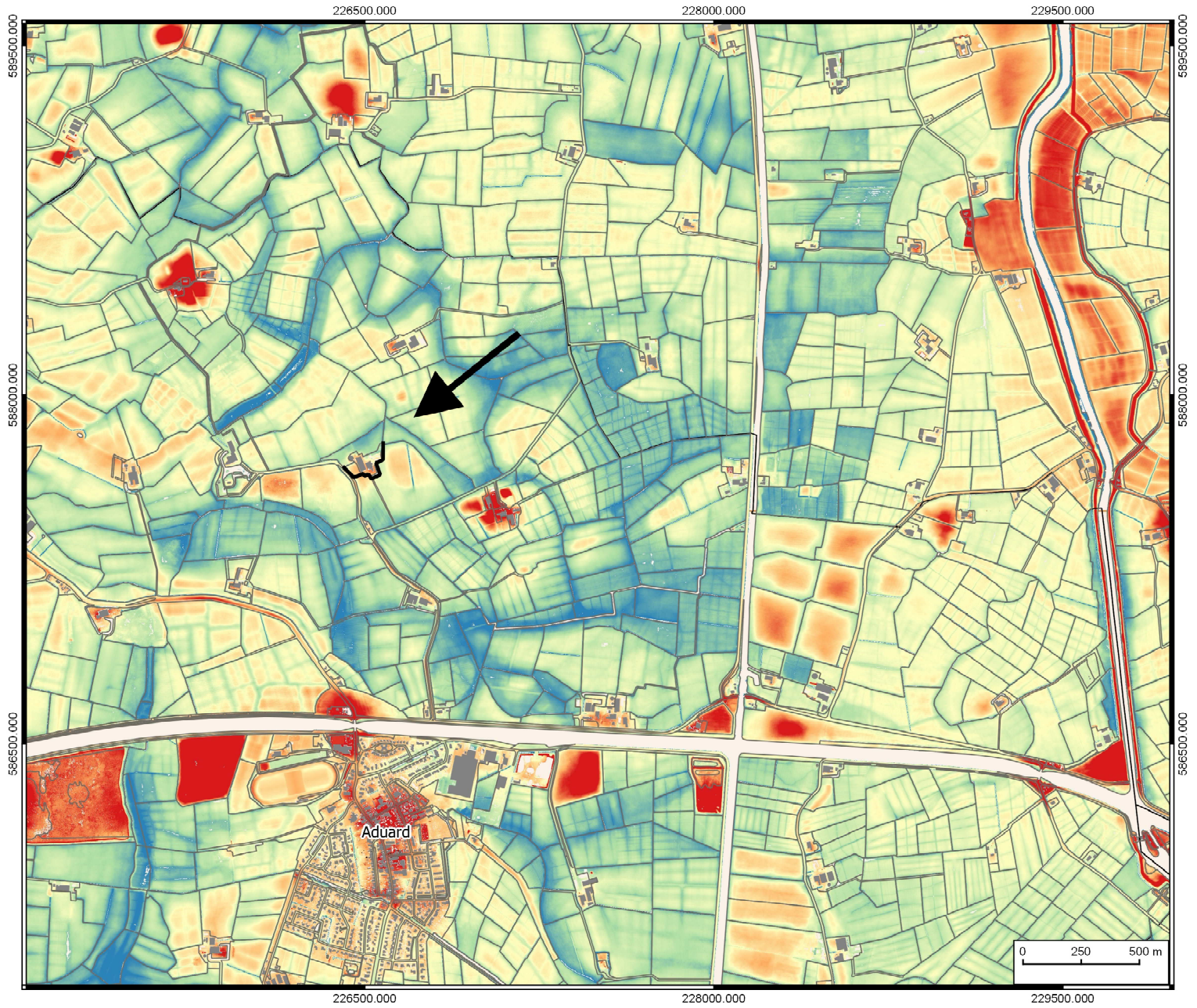
AMK-terreinen

- Terrein van hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde
- Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd
- Waarnemingen
- Leidingen tracé
- Plangebied

Hoogtekaart

Plangebied Medenerweg te Den Ham

Legenda

— Plangebied Medenerweg

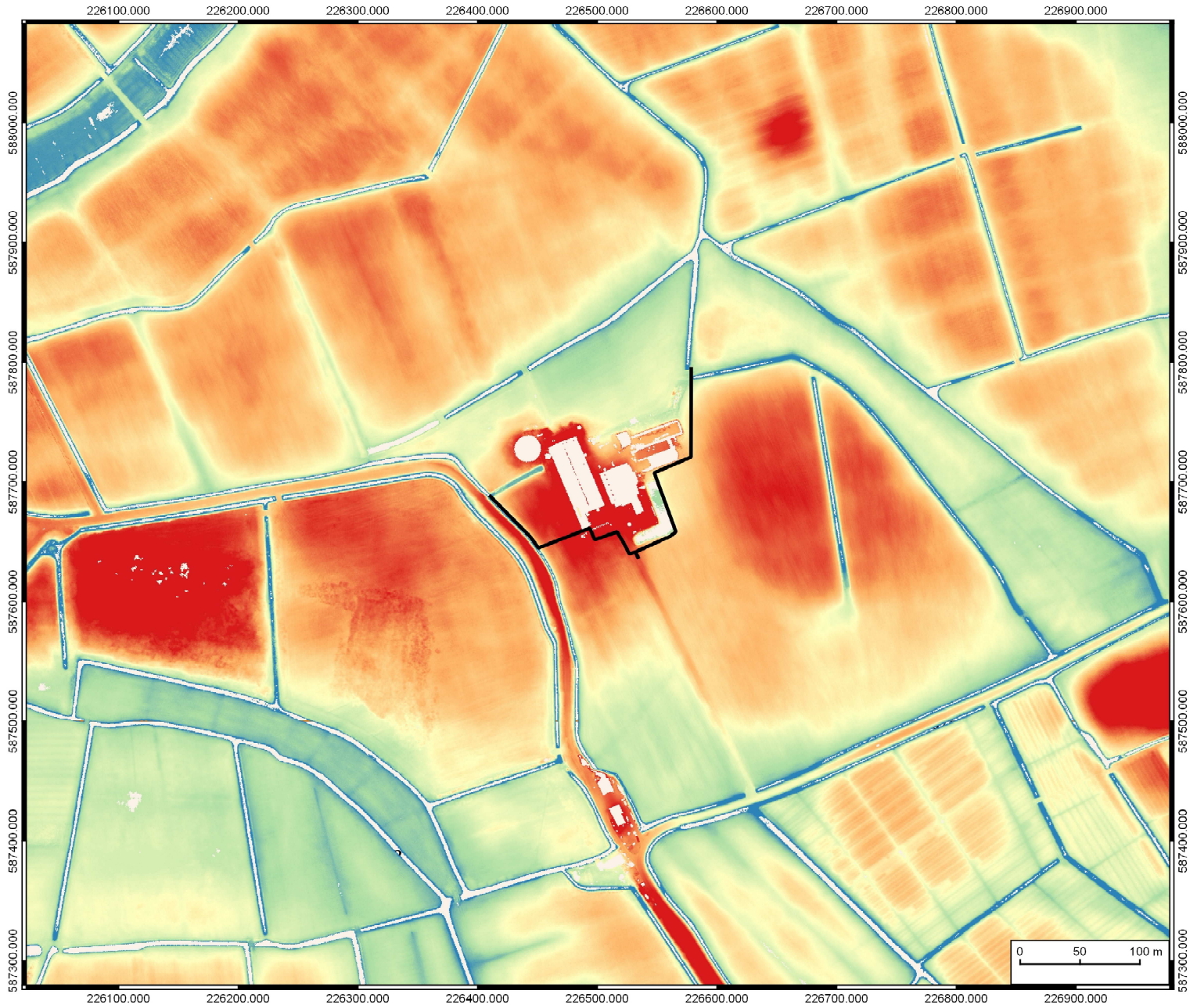
AHN2

- 60 cm -NAP
- 0 cm +NAP
- 60 cm +NAP
- 120 cm +NAP
- 180 cm +NAP

AHN2-detailkaart

Plangebied Medenerweg te Den Ham

Legenda

Topo

— Plangebied Medenerweg

AHN2

- 75 cm -NAP
- 30 cm -NAP
- 0 cm +NAP
- 55 cm +NAP
- 100 cm +NAP

